

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 05.05.2024

*Kabul Tarihi / Accepted: 24.06.2024

*Atıf Bilgisi: Kaya, G. (2024). “Seyyid Nesîmî’nin Söz Redifli Gazeli Üzerinden Bir ‘Varlık’ Sorgulaması”. Hars Akademi, 7 (1), 60-71.

*Citation: Kaya, G. (2024). “An ‘Existence’ Question Through Seyyid Nesîmî’s Gazel with Word Redemptions”. Hars Akademi, 7 (1), 60-71.

SEYYİD NESİMÎ’NİN SÖZ REDİFLİ GAZELİ ÜZERİNDEN BİR “VARLIK” SORGULAMASI Güler KAYA*

Öz

Tarih boyunca insanlığın varlığa dair sorgulamaları devam etmiştir. İnsan, hakikati arama ve bu minvalde kendi varoluş serüvenini anlamlandırmaya çalışmıştır. Varlığın mihenk taşı oluşturulan ilahi emir ile beraber varoluşa dair sorgulamalar cevaplarına nail olmaya başlamıştır. Seyyid Nesîmî, varlığın başlangıcına dair düşüncelerini sözü merkeze alarak ifade etmiştir. Seyyid Nesîmî, Azeri Türkçesi ile yazmış olduğu şiirler ile tanınan ve geniş bir kitleyi etkileyen 14. yüzyıl klasik şairlerimizden biridir. Seyyid Nesîmî, Hurûfilik düşüncesi, Fazlullah-ı Hurûfî ile tanışması ve ölümünün hazin bir şekilde meydana gelmesi mevzularıyla anılır. Seyyid Nesîmî, mutasavvıf bir şairdir. Dolayısıyla onun şiirlerinin mana yönünü doğru bir şekilde ortaya koymak için gerçek ve mecaz yönlerinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Seyyid Nesîmî “söz” kelimesi ile varlığın başlangıcına dair düşüncelerini ortaya koymaktadır. Varlığının başlangıç noktası “kün” yani “ol” ilahi emri ile başlamaktadır. Bu ilahi buyruğun ışığı altında insana varlığın özünü hatırlatmaktadır. Seyyid Nesîmî her daim yaratılışın devam ettiğini ve sürekliliğinin de sözün tezahürü olarak vücuda geldiğini belirtir. On yedi beyitlik “söz” redifli gazelin ilk dokuz beyitinde sözü ilahi ve beşeri bağlamda açıklayan Seyyid Nesîmî, sonraki beyitlerinde kavram ve semboller ile söze dair söylemlerini pekiştirmiştir. Bu çalışmada sözün şair tasavvurundaki yeri, varlığa dair söyledikleri, özde barındırdığı anlamlarının ne olduğu ve mana deryasındaki derinliği üzerindeki düşünceleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nesîmî, varoluş, söz, akıl, evren.

AN “EXISTENCE” QUESTION THROUGH SEYYİD NESİMÎ’S GAZEL WITH WORD REDEMPTIONS

Abstract

Throughout history, human beings have continued to question existence. Man has tried to search for the truth and to make sense of his own adventure of existence in this way. With the divine command, which constitutes the cornerstone of existence, questions about existence have begun to have their answers. Seyyid Nesîmî expressed his thoughts on the beginning of existence by centering the word. Seyyid Nesîmî is remembered for his thought of Hurufism, his meeting with Fazlullah-i Hurûfî and the sad occurrence of his death. Seyyid Nesîmî is a sufi poet. Therefore, in order to correctly reveal the meaning of his poems, the literal and metaphorical aspects must be evaluated together. Seyyid Nesîmî reveals his thoughts on the beginning of existence with the word “word”. The starting point of his existence begins with the divine command “kün”, that is “be”. In the light of this divine command, it reminds man of the essence of being. Seyyid Nesîmî states that creation always continues and its continuity is embodied as a manifestation of the word. In the first nine couplets of the seventeen- couplet ghazal with the redif “word” Seyyid Nesîmî, explained the word in the divine and human context, and reinforced his discourses on the word with concepts and symbols in his subsequent couplets. In this study, the place of the word in the poet’s imagination, what it says about existence, what its meanings are in essence and its depth in the sea of meaning are emphasized.

Key Words: Nesîmî, existence, word, mind, universe.

* Yüksek Lisan Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.
gakaya6169@gmail.com / ORCID: 0009-0001-1237-1090.

Giriş

Söz, öncelikle insanın düşünce dünyasındaki fikirleri açığa çıkaran ve bu fikirlere mana kazandıran bir kavramdır. “Söz düşünceyi şekillendirir. Zihindeki tasavvurlar sözle şekillenen duygular, hayaller, ideallerle büyür, gelişir” (Erbay 2019: 211). Manayı anlamlandırma, açığa çıkarma bağlamında söz kıymetlidir. Söz, dünyada var olmuş, olan ve olacak bütün mucizelerin adıdır. Esasında kelam, Allah’ın bütün hazinelerinin kâinattaki sâyesidir. İnsanoğlunun ruhunun yaratılmasından sonra ete, kemiğe bürünmesi de söz ile olur. Nasıl ki yokluk, varlık ile anlam kazandı ise, söz de insan ile manasına vasıl oldu. Klasik şairler için söz, amaca hizmet için birer vasıta hükmündedir. Klasik şairler her şeyin “kün” ilahi emri ile yaratıldığını bildiği için yaratılışın özünü “söz”ün teşkil ettiğini düşünürler. Klasik Türk şairleri için “söz”ün manası, kıymeti ve mukaddesliği hakkındaki düşünceler her daim ön plandadır. Dolayısıyla sözü, özenle seçer ve hikmetine uygun şekilde kullanırlar.

Seyyid Nesîmî söz redifli gazelinde sözü hem beşeri hem de ilahi anlamda ifade eder. “Tarih öncesi dönemlerden beri insanlar, sözün bir gücünün olduğuna ve yaratılan ilk şeyin de ‘söz’ olduğuna inanmışlardır. İslâm âlimleri de Kur’ân-ı Kerîm’de sekiz surede geçen ‘kün’ (Ol!) sözcüğünden dolayı yaratılan ilk şeyin ‘söz’ olduğu yorumunda bulunmuşlardır” (Nizam 2021: 1296). Ruhların, insanların ve evrenin başlangıç noktasını temsil eden ilahi söz, yüce Allah’ın “kün” emridir. Bu emir ile beraber sözün varlığı zuhur eder. Kelam ile beraber diğer yaratılan bütün canlılar sözün manasını ortaya çıkarır. Her varoluş sözün muhtevasını daha da derinleştirdiği gibi manasının gerçekliğine ayna tutar. Söz, yaratılışın amacına hizmet eder. Yaratıcı, kendi varlığını aşikâr etmek için bütün kâinatı ve içindekileri yarattı. “Mevcut olan her şeyin hakikat-i asliyesi Allah’ın ilminde bir harf gibidir. Bu harfler nefes-i rahmanîyle vücuda ve görünür hâle gelmişler, birbirleriyle birleşerek kâinatı meydana getirmişlerdir” (Usluer 2014: 11). Cemadat, nebatat ve hayvanat üzerine yaratılan kâinattaki her zerre söze tekabül eder. Bütün bu mevcudat yaratılmanın kelam ile eş değer olduğuna işaret eder. Dolayısıyla söz, Allah’ın bütün sıfatlarının tecelli ettiği yer olarak da açıklanabilir. Söz, yokluk âlemindeki nesnelere varlık âlemine geçişini sağlayan ilahi bir buyruktur. Yokluğa, varlık libasını giydirip yokluğu zıddı ile anlamlandıran yine kelamdır.

Seyyid Nesîmî, varlığa dair fikirlerini bağlı olduğu Hurûfî düşünce sisteminden yararlanarak belirtmiştir. “Hurûfilik, vahdet-i vücudu, çok farklı bir metotla, harflerle sistemleştiren bir felsefi-mistik ekoldür. Bunun yanında harfler üzerine ve harflerden hareketle kurduğu sistemini Kur’ân ve hadis tevilleriyle destekleyen yorumcu bir felsefedir (Usluer 2019: 81). Bu düşünce sistemine göre Allah, kendi varlığını söz ile aşikâr etmiştir. Bununla beraber bütün varlıkların yaratılmasına söz vesile olmuştur. “Söz” redifli gazelinin bir beytinde şair bu var oluşu şu şekilde izah eder:

“Kâf u nûndan vücûda geldi cihân

Eger anlar isen ‘ıyândur söz”

Bu bağlamda hurûfilikte söz büyük öneme sahiptir. Seyyid Nesîmî’nin düşünce dünyasının şekillenmesinde etkili olan isim ise Fazlullah-ı Hurûfî’dir. Hurûfilik düşünce sistemine göre düşüncelerini ifade eden Seyyid Nesîmî’nin şiirlerini Fazlullah-ı Hurûfî ile tanışmadan önce ve tanıştıktan sonrası üzere iki ayrı dönemde değerlendirmek gerekir. Seyyid Nesîmî, Fazlullah-ı Hurûfî ile tanıştıktan sonra şiirlerini hurûfilik düşüncesi etrafında kaleme alır.

“Hurûfî sistemine göre gizli bir hazine olan Allah’ın ilk tezahür ve tecellisi söz şeklindedir. Varlığın zuhur şekli ise sestir. Ses her şeyde gayb âleminde, maddi âlemde, canlıda, cansızda mevcuttur. Söz sestendir, ses de harften oluştuğu için Hurûfîler sözün ve sesin kaynağı olarak harfi almaktadırlar. Yani sestendir ibaret olan varlık gayb âleminde. Ses gayb âleminden görünüş âlemine çıkınca harf şeklini alır. Bu halde ses vahdeti, harfler ise çokluğu, varlığın çeşitlenmesini, kesreti bildirir. İnsanda ses söze bürünür ve bu şekilde kemale erişir. Sesler 28 veya 32 harfte somutlaştığından tecelli veya görüntü âleminin kaynağı da harflerden ibarettir. Kısacası harfler halka, sözler de Allah’a işaret eder ve her ikisinin kaynağı da ilahidir” (Bayat 2004: 266).

Her harfin bir manaya tekabül ettiği bu düşünce sisteminde “söz” kelimesinden hareketle Seyyid Nesîmî varoluşu anlamlandırmaya ve ilahi olanı anlatmaya çalışmıştır.

Seyyid Nesîmî’de İlahi Olan Söz’e Dair Değerlendirmeler

Klasik Türk şairleri gazel başta olmak üzere eserlerinde kavramsal olarak söze, sühana ve kelama sık sık yer verirler. Genel bir değerlendirme yapıldığı zaman kelamın söze ve sühana göre daha mukaddes olduğu bilinmektedir. Klasik şair için kelamın söze kıyasla daha değerli ve kutsi olmasının temel sebebi kelamın ilahi olan sözü yani Allah’ın sözlerini terennüm etmesidir. Dolayısıyla şair, sözü ve kelamı yerine göre ve manasına uygun bir biçimde kullanır. “*Mutasavvıf şairler söze önem verirler. Nesîmî de söze önem verdiği için dolayı gazellerinden birinin konusunu tamamen söze ayırmış ve bu gazelin redifini de söz teşkil eder. Çünkü söz hurûflükte de büyük bir öneme sahiptir*” (Karabey 2017: 78). Allah bütün yaratma fiillerini söz ile gerçekleştirmiş ve peygamberlerine vahiy yoluyla bilgi iletmıştır. Klasik Türk şairleri de şiirinin ilham kaynağının Allah’tan geldiğine inandıkları için söze daha çok ehemmiyet vermiştir.

Klasik Türk şiirinde söz, tasavvufî olmayan bazı anlatımlarda da ilahi olanı ifade eder. Şairin ilahi olanı terennüm etmesi ve bu minvalde şiirler kaleme alması Allah’ın takdiriyledir. “*Şairlere göre, şairlik yeteneği, söz söyleyebilme gücü, başka ilimlerdeki olgunlaşmalar gibi elde edilmez. Şiir söyleyebilmek, sühan sahibi olabilmek ayrı bir ilimdir. Onların ‘gayb âlemi’ ile ilgileri vardır*” (Kazan 2004: 83).

“Dinî-tasavvufî edebiyata göre sözün membaı şairin kendisi değildir. Şair, sözü kendisine söylenenin Allah olduğunu, sözün kaynağının O’ndan geldiğinin idrakindedir ve bunu sıklıkla dile getirir. Muhayyilenin göstergeye dönüşmesini sağlayan ilham ise söz söylemede önemli bir işleve sahiptir. Dîvân şairleri de bu minvalde düşünür ve ilhamın Allah’tan geldiğini, O’nun inayeti olmadan söylenen sözlere kimsenin itibar etmeyeceğini bilir. Kaynağını Allah’tan alan ve bedâhaten söylenen söz tükenmeyen bir hazine gibi sonsuzdur” (Yıldız 2022: 1355).

Klasik Türk şiirinde sözün değeri yüksektir. Şairler estetik değeri yüksek olan sözü, hakikati anlatmak, duygu ve düşüncelerini ifade etmek için titizlikle seçer ve amaca uygun bir biçimde kullanırlar. Klasik şair için sözün değeri nitelik açısından kıymetli ve kutsi olduğu için mazmun kullanımına özen göstererek sözü hassasiyetle söyler. Bu bağlamda Seyyid Nesîmî, sözün kutsiyetini ifade etmek açısından gazelinin redifini bu minvalde oluşturur. Seyyid Nesîmî’nin şiirlerinde anlam katmanlılığı söz konusudur. Şairin şiirlerini doğru bir şekilde anlamak için gerçek ve mecazi düzlemde okumak gerekir.

“Nesîmî’nin şiiri didaktik özellikleri bakımından serbest değildir, öyle ki doğru bir şekilde yapılandırılmasına rağmen bazı şiirlerde lirik ses arka planda kalır. Tanrı’ya olan aşkı ve yaratılış için duyduğu hayranlığını özgür ve zorlanmadan dile getirdiği şiirleri onun ününün alt yapısını oluşturmuştur. Bu şiirlerde ya Ben-Anlatıcı tarzını kullanır ya da Tanrı’ya, Fazlullah’a, sevgiliye, okuyucuya ya da kendi ruhuna hitap eder; O anlatır, açıklar, uyarır, haykırır ve davet eder, bununla birlikte sözcük tekrarlarının ve seslerin başarılı kombinasyonunu ayrıca günlük dilin ifade olanaklarını zengin mecazlarla ve imgelerle ilişkilendirerek muhteşem bir biçimde kullanır” (Kortantamer 2010: 119-122).

Seyyid Nesîmî’nin şiir dili, dinî ve tasavvufî öğeleri bünyesinde taşıdığı için etkileyici, derin ve güçlüdür. Şair, sözcük tekrarları ile birlikte metafor ve semboller de şiirinde kullanır. Seyyid Nesîmî, şiir dilinin bütün olanaklarını kendine özgü söyleyiş tarzıyla ortaya koyduğu için şiirlerinin estetik yönü de çok kuvvetlidir. Seyyid Nesîmî’nin söze yüklediği anlam çok deründür. Şair az kelime ile esasında çok şey anlatmak istemiştir.

Varlığın başlangıcını söz olarak telakki eden Seyyid Nesîmî, varlığın devamını da sözün getirdiğini belirtir. İncil’in “Yuhanna” bölümünde geçen ifadeler, esasında söze her zaman verilen değer önemi açıkça belirtir. “*Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı’yla birlikteydi ve söz Tanrı’yı. Başlangıçta O, Tanrı’yla birlikteydi. Her şey O’nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O’nsuz olmadı. Yaşam O’nda idi ve yaşam insanların ışığıydı*” (Yuhanna 1: 1-4). Yuhanna’da geçen bu sözlere istinaden “*Nesîmî, İslâm kültürü ve inancında bilgeliği ve sır bilimini edebiyat sanatı olan şiir ile tam maharet, deneyim ve ustalıklı işlemiş ve Semavî dinlerde olan gizli gerçekleri kendi sorumluluğu olarak anlatmaya çalışmıştır*” (Golkarian 2020: 12). Bu durum “söz”ün İslâm dini başta olmak üzere diğer dinlerde de önemli bir yere konumlandırıldığının göstergesidir. Her dönemde söz,

insanları etkileyen, büyüleyen özelliğiyle varolmuştur. Bu minvalde şair, sözün etkileyici ve güçlü yönünü şiirlerinde kullanmıştır.

Seyyid Nesîmî şiirinde ince sözleri, manaları ve kavramları ustalıkla kullanmış ve her daim farklı fikirlere kapılar açmıştır. Seyyid Nesîmî’nin şiirlerinin günümüze kadar büyük bir heyecan ve merakla okunmasının temelinde onun orijinal ve samimi olan bu şiir söylemi yatar.

“Çağları aşan ününü günümüze taşıyarak asırların süzgecinden bugünlere ulaştıran Nesîmî’nin şiirine ilmek ilmek ördüğü yaşamdan hayale uzanan mazmunları, muhtevayla birleşerek onun meramını eşsiz bir üslupla okuyucuya sunmuştur. Söz onun kaleminde hedefine odaklanmış bir ok desek yerindedir. Hurûfîlik inancından aldığı taşkın söyleyişini ‘vahdet-i vücüt’ öğretisinden mülhem ‘ene’l-Hak’la ete kemiğe büründürmesidir” (Karakaş 2019: 24).

Seyyid Nesîmî’nin “Söz” Redifli Gazelinde Varoluş Hakikati

Varoluş ilk söz ile zuhur etmiş ve sürekliliğini her daim devam etmiştir. *“Nesîmî’de oluş halindeki varlık, gerçekliği üzerinde taşır ve değerlidir ve oluş halinde olmayan varlığın tezahüründen başka bir şey değildir. Oluşa yönelik her türlü yönelim nihai noktada onu izhar edene dönecektir. Tanrı’nun en fazla tecelli/tezahür ettiği varlık da hiç şüphesiz ki insandır, çünkü o Allah’ın boyası ile boyanan bir varlıktır” (Peker 2019: 71).* Varoluşun tecellisi ise Allah’ın “kün” ilahi emriyledir. Klasik Türk şiirinde ziyadesiyle kullanılan bu ifadenin etrafında şairler, şiirler kaleme almışlardır. Seyyid Nesîmî’nin hurûfî olması ve bu düşünce sisteminde sözün kutsal kabul edilmesi, şairin şiirini “söz” etrafında şekillendirmesinde önemli bir etkidir. Yaşamın membaini bu söz ile açıklayan şair, sözün insanlar üzerindeki tesirini bildiği için redifini bu minvalde oluşturur. Seyyid Nesîmî şiirine “söz”ün macerasının nereden başladığını açıklayarak başlamıştır. Bütün âlemlerin “söz”ün varlığı ile aşikâr olduğunu ifade eden şair kâinatın bizzat söz olduğunu söyleyerek buna herhangi bir işaret aranmaması gerektiği söyler. Her şeyin söz olması ve sözün sınırsızlığı üzerinde duran şair aynı zamanda insana söz söyleme kabiliyetinin bedelsiz olarak verildiğini açıklar. İlk dokuz beyitte, sözü beşeri ve ilahi manada değerlendiren şair sonraki beyitleri ile bu düşüncelerini mazmun ve semboller ile pekiştirir.

“Dinlegil bu sözi ki cândur söz

‘Âlem-i âsumân-mekândur söz”

“(Ey insanlar) ‘Söz cândır’, bu sözü iyi dinleyin. (Çünkü) söz gökyüzü âlemini, cihânı da içine alan her yer ve her şeydir.”

“Redifin dize sonlarında simetrik olarak tekrarlanmasıyla anlam ve âhenk bütünlüğü sağlanır. Böylece redif, bir konu etrafında şekillenerek, şiirin temasını meydana getirir” (Kazan 2004: 75). Bilindiği üzere gazel incelendiği zaman redif, o gazelin muhtevası ile ilgili ipuçları verir. Dolayısıyla Nesîmî’nin on yedi beyitten oluşan “söz” redifli gazelini incelemeye başlamadan önce sözün yaratıcı nezdinde ve şair tasavvurundaki manasına vakıf olmak gerekmektedir. Sözün bünyesinde taşıdığı sırları aşikâr etmek için bu kelimenin derinliklerine nüfuz etmek lâzımdır. Söz, var olan ve olmaya devam devam eden her zerrenin başladığı yerdir. *“O gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. “Ol!” dediği gün her şey olur. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üflendiği gün de hükümdarlık O’nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır” (Enam/ 73)* ayet-i kerimesi ile kâinatın yüce Allah’ın bir sözü ile yaratıldığı buyrulmaktadır. Söz kelimesi gündelik hayattaki söz ile eş değer değildir. Söz kutsaldır. Sözün etkileyici, can verici, büyüleyici özellikleri vardır. Sözün insan ruhuna ve aklına hitap eden yönü ağırlıktadır. Söz, estetiği, feshati ve belâgati bünyesinde barındırmalıdır, arî ve kusursuz olmalıdır, gereksiz söyleyişleri bertaraf etmelidir. Seyyid Nesîmî sözün olağanüstü gücünü bildiği için şiirinin ana temasını bu minvalde oluşturur.

Seyyid Nesîmî ilk dizeden itibaren sözün kutsiyetine vurgu yapar. Çünkü sözün gücüne ve manasına ulaşabilmenin yolu, sözün değerini bilmekten geçer. Bundan mütevellit her mevcudatın cana gelmesi ve varlığına devam etmesi söz ile olur. *“Divân edebiyatında âsumân kelimesi gökyüzü, semâ manasında kullanıldığı gibi felek yerine veya onunla olan ilişkisi yönünden çok anılmıştır. Kelimenin âsmân veya âsumân şekli de vardır” (Pala 2010: 46).* Gökyüzü de sözün tecelli ettiği yerlerden birdir. Seyyid Nesîmî, şiirinde mazmun ve metaforları sözün mana boyutunu daha iyi ortaya koyabilmek için kullanmıştır.

Varlık âleminin var olması kelimelerdir. Bu var oluş ise Allah’ın “kün” ilahi emriyledir. Evrendeki her eşya ve nesne sözün karşılığıdır. Yeryüzünün, gökyüzünün ve mekânın bir araya gelmesi şüphesiz sözün bir sonucudur. “Tanrı, sözü vasıtasıyla yaratır; yaratma, bir ayırma eylemidir. Söz yaratır; çünkü, varlıkları adlandırır ve dolayısıyla onları birbirinden ayırarak belirler” (Ellul 2012: 68). Allah, sözü vasıtasıyla yaratma eylemini gerçekleştirir. Dolayısıyla şair, yaratma eylemini ifade ederken kelimelerini anlam bütünlüğünü tamamlayacak şekilde kullanır. Hz. Peygamber bir hadiste “Ben cevâmiu’l-kelim ile gönderildim” (Kandemir 1993: 440) buyurmuştur. Söz, yaratıcı nezdinde hazine hükmündedir. Yaratıcı sözün özünü, sırrını, manasını ve ağırlığını, uğruna evreni yaratacak kıymette gördüğü Peygamber Efendimize emanet ettiğini ve bu sırrın Hz. Muhammed’e ayan olduğunu bu hadis vesilesi ile anlamak mümkündür. Zira sözün özü ağırdır ve onu taşımanın hakkını peygamberler ve Allah’a yakın veli kullar verebilir. Sözün manası o kadar katmanlı ve derinliklidir ki bu anlama ancak sözü ile ilahi söze yaklaşmak isteyen insanlar vasıl olabilir. Çünkü söz, ilahi kudret tarafından yaratılan hayata, nesneye, eşyaya, bitkiye, doğaya, yeryüzü ve gökyüzüne dair her bilgiyi ve gizi açığa çıkaracak olan olağanüstü bir kuvvettir.

“Klasik şair için söz az olmalı ve dahi kutsal olan sözleri taklitle öz olmalıdır. Bunun yanında elest bezminde verilen söz insanın duygularının ve düşüncelerinin hepsini içerir. Sözün dünyevi yanı olduğu gibi buradan hareketle, aşkın ve kökene uzanan bir değeri de vardır. Seyyid Nesîmî, söz redifli gazelinin ilk beytinde sözün kutsal ve burhani yönü üzerinde durur. Şair, sözün insan için önemini, bütün âlem ve âsuman arasındaki kapsayıcılık vasfıyla da belirtir” (Erbay 2019: 212).

“Şeş cihetden münezzeh anla ve bak

Şöyle ki hâlik-i cihândur söz”

“(Ey insan)! sözün altı yönden (ön-arka, sağ-sol, alt-üst) uzak (arınmış) olduğuna bak ve (aslında) yaratılan kâinatın söz olduğunu anla.”

“Edebiyatta Allah, İslâmî inançlara uygun olarak da pek çok vasfıyla zikredilmektedir. Şeriat bilginleri ile mutasavvıflar arasındaki zâhiri ve bâtinî bilgiler ile medrese-tekke çekişmesi Allah’ın zatî ve sübutî sıfatlarının zikredilmesinde de kendini göstermiş, Allah’ın varlığı ile âlemin varlığı hususunda çeşitli te’viller yapılmıştır. Allah ezeli ve ebedîdir. Âlem ise hâdis (sonradan yaratılmış) ve fânidir. Allah’ın sıfatları, zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi, âlemi kuşatmıştır. O birdir; eşi ve benzeri yoktur. Cihetlerden münezzehdir, mekâna sığdırılmaz” (Pala 2010: 31).

Seyyid Nesîmî, sözün belli kalıpların içine sokulamayacağını, sınırlara, boyutlara ve yönlere hapsedilemeyeceğini ifade eder. Çünkü ilk söz O’na aittir ve çok kıymetlidir. İnsanoğlu kâinatı tefekkür etmeye başladığı zaman Allah ile vücut bulan sözün ne kadar mucizevi olduğunun farkına varır. Her şey bir sözün var olmasının sonucudur. Dolayısıyla Nesîmî evrendeki her zerrenin, her atomun dahi söze denk geldiğini ifade eder. Akıl sahibi insanlar için dünya, sanatkarın sanatını sözle, gözler önüne serdiğinin apaçık bir göstergesidir. Bir yağmur damlasındaki berraklıkta dahi yaratıcının eşsiz kudretini görmek mümkündür. Gökyüzü ve yeryüzünün bütünlüğündeki eşsiz renk uyumu O’nun yaratmasındaki kusursuzluğun birer sembolü mahiyetindedir. Söz de tıpkı zaman gibi her yerde mevcudiyetini devam ettirir. Sağ, solu, önü, arkası, altı, üstü yoktur. Zira her yönün açıklaması bile söz ile oluyor ise kelamın bir yönle var olması ve bu mefhumun içine hapsedilmesi elbette düşünülemez.

Yüce Allah’ın “Ol” emriyle yani sözüyle bu âlemler yaratıldı. Bu emir neticesinde söz, her yerdedir. Her yeri kapsar ve sınırsızlığın içinde varlığını ortaya koyar. Nesîmî’ye göre söz yaratılışa tekabül eder. Zamandan ve mekândan münezzeh olan yüce Allah’ın her şeyi yaratması ilahi kelimelerdir. Nesîmî ilk sözün Allah’a ait olmasından dolayı sözün her şeyden arınmış olduğuna dikkatleri çeker. İnsanın zihninde belirlediği kalıplara katiyen sokulamayacağını ve şekillendirilemeyeceğini belirtir.

“Hz. Peygamber’e olağanüstü bir paye yükleyen ‘Levlâke levlâk lemâ halaktü’leflâk’ (sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım) hadis-i kudsîsi klasik şiirimizde oldukça fazla yer bulmuş, pek çok şairimiz beyit ve mısralarında bu hadisten iktibaslar yapmışlardır. Bu hadisin sahih olup olmadığı hususu bir İlahiyat sorunu olup, edebiyat ve şiir için, işin bu tarafından çok, ondaki çekicilik ve

muhatapı etkileme tarafı ön plana çıkmaktadır. Öyle veya böyle bu söz ve karşılıdığı kavram alanı oldukça talep görmüş ve kullanılmıştır” (Yıldırım 2018: 165-166).

Bu kutsi hadiste de görüldüğü gibi söz, yaratılışın özüdür ve yaratılıştan ayrı düşünülemez. Belli bir mekâna ait görülemez. Bu bağlamda kelamı değerlendirdiğimiz vakit sözün tecelli sebebinin sevgi olduğunu söylemek yerinde olur. Allah’ın kuluna beslediği muhabbetin bütün yaratılmışların temelini teşkil ettiği görülür. O’nun sevgisinin “ol” sözüyle bütünleşmesi bu muhabbetin ebedi olarak sürecek olmasının yegâne nedenidir.

“Tûl ü ‘arz ile ‘umkî bilinmez

Levni bî-hadd ü bî-nişândur söz”

“Yeryüzünün ve dünya hayatının derinliği bilinmez, (söz de dünya gibidir) sözün herhangi bir sınırı, türü ve (çünkü her şey sözdür) işareti yoktur.”

Seyyid Nesîmî bu beyitte dünya üzerinden sözün derinlik yönü ile beraber çok yönlülüğüne vurgu yapar. Kâinat sınırsız akılla yaratıldığı için insanın sınırlı akılla onu idrak etmesi ve bütün sırlarına vakıf olması elbette mümkün değildir. Söz bu noktada yaratılmış her şeye anlam katar. Kelam, sırların muhtevasını meydana çıkaracak mütercim görevini üstlenir. Bu gizlerin özde ne anlama geldiğini anlayabilmemiz için evvela dünyanın derinliği hakkında düşünmek icâb eder. Diğer yönüyle varlık felsefesinin kapılarını aralamak lazımdır. Sözün felsefi boyutunun doğru anlaşılabilmesi için elest bezminin dünya ile birlikte düşünülmesi gerekir. “Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben ‘Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)’ buyurunca ruhlar ‘Kalû: Belâ (Evet, Sen bizim Rabbinizsin dediler).’ İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoğlu, dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır” (Pala 2010: 81). İnsanoğlu “bezm-i elest”teki o anların bilgisine sahip değildir. Oradaki derinliği yaşadığı zaman ile kavraması hele hiç mümkün değildir. İmanı sayesinde inanır, teslim olur. Buradan hareketle ilk var olduğumuz ruhlar âleminde başlayarak ebedi olarak yaşayacağımız ahiret hayatına kadar olan zamanın bir sınırı olmayacaktır. Ezelden ebediyete kadar sürecek yolculukta tıpkı zaman mefhumu gibi sözün varlığı her daim süre gelecektir. Eğer ki söz yaratılma ile eş değerse söz de sonu olmaksızın varlığını devam ettirecektir. Nesîmî’nin söz için “bî-hadd ü bî-nişân” demesi bu sebeptendir. Söze işaret aramanın bir ehemmiyeti yoktur. Çünkü her şey söze işaretir. Derinliğinin idrakine varamadığımız dünya gibi sözün varlığı dahi onun sınırsızlığının göstergesidir.

Kâinat, Allah’ın bütün sıfatlarının tecellisinin görüldüğü ve temaşa edildiği yerdir. Yıldızlar, gezegenler güneş ve ay O’nun büyüklüğünün en güzel göstergesidir. Nesîmî “Tûl ü arz” ifadesiyle yaratıcının yaratma sanatındaki olağanüstülüğe vurgu yapar. Allah gökyüzü ve yeryüzündeki her unsuru eşsiz bir düzen ve denge içerisinde yarattı. Aynı zamanda Nesîmî bu ifade ile enlem ve boylam özelinde, yer çekimi, ışık hızı, gezegen çokluğu, güneş sistemi, samanyolu galaksisi, yıldızlar, kutuplar vb. alanlardaki fevkaladeliğe dikkatleri çeker. Her zerre yüce yaratıcının kudretine ve büyüklüğüne işaret ve şahitlik eder. İnsan aklı ile dahi idrak edilemeyecek olan bu büyüklük karşısında insan, aciz yönü ile daha çok yüzleşir. Sırların ve derinliklerin iç içe geçmiş olduğu yer evrendir. Sır yönünü ön plâna çıkararak özellik ise gökyüzündeki ismini bildiğimiz yahut bilmediğimiz milyonlarca galaksinin varoluşudur. Bu varoluş mutlak kudretin “El-Hâlık” esmasının bir sonucudur. Gece ve gündüzün ahengini renkler ile tastamam eden yüce Allah, insanların mübarek gecelerde izleyecekleri yola dahi ışık tutar. Yüce zatına yakışır şekilde ne kadar merhametli olduğunu, karanlığın en koyu olduğu andan aydınlığa geçişindeki o rengin içine yüce sıfatlarının tecellisini sığdırarak gösterir. “Yeryüzü ile gökyüzünü ve içindekileri kıyamete kadar çözülemeyecek sırların içerisinde bir bütün halinde Allah yoktan var etti. Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp öteye geçebilirsiniz haydi geçin! Ama (tarafımızdan verilmiş) bir güç olmadıkça geçemezsiniz” (Rahman/33) ayet-i kerimesinde de açıkça buyrulduğu gibi bu dünyanın derinliklerine vakıf olabilmemizin mümkünatı yoktur. Söz ve her şeyin bilgisi O’na aittir. Bu yaratma sanatı karşısında elbette insanın payına düşen teslimiyettir. Aklını kullanan insanların bilhassa kendini emanet etmesi gereken yer sözdür. Çünkü söz O’nundur. Allah aynı zamanda insanlar düşünsünler diye sözün içine en derin manaları yükleyerek sözü insanın bilgisine sundu.

“Bu hadîse nazar kıl ey ‘akıl

Anlayasan ki bî-gümândur söz”

“Ey akıl! Bu hâdise (Allah’a nisbet edilen bu söze) bir bak. (Çünkü baktığın zaman) sözün şüphesiz olacağını anlayacaksın.”

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik onun düşünen, düşündüğünü eyleme döken ve eyleme döktüğü fiillerden sorumlu olduğunun farkında olan varlık olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla akıl, yaratıcının kuluna verdiği en büyük cevherlerin başında gelir. Bu hazine sayesinde zıddı ile var olan her unsur gerçekliğine vakıf olur. Akıl, insanın ahlâkî yönünü de güçlendiren ve geliştiren olağanüstü bir güçtür. Aynı zamanda akıl, erdemli olmanın faziletlerini insanlara hatırlatan ve bu minvalde hareketlerine nasıl yön vermesi gerektiğini insanoğluna kavratır ruhani bir öğretilerdir. Akıl, dün ile bugününü eş tutarak yarınını da ziyan eden insanları bu sürüncemeden kurtaran bir kılavuzdur. Buna mukabil her şeyden evvel aklın yaratılması da bu olgulara delil niteliğindedir. Zira insan, akıl gücünü kullanarak varlığının tekâmülünü gerçekleştirmesine yardımcı olur. Buna mukabil hurûfilikte insanın kıymet-i harbiyesi yüksektir. Bu düşünce sisteminde insan, manevi gelişimi ile yani insan-ı kâmil olma çabasıyla kendini tanıma ve bilme yoluna girer. Hurûfliğin temelinde de insanın kendini bilmesi, tanınması ve bu vasıta ile Allah’a yönelmesi öğretisi vardır. Dolayısıyla insan, aklını kullanarak bu ideal insan modeline kavuşabilir.

“Sözlükte masdar olarak “menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak” gibi anlamlara gelen akıl (el-akl) kelimesi, felsefe ve mantık terimi olarak ‘varlığın hakikatini idrak eden, maddî olmayan, fakat maddeye tesir eden basit bir cevher; maddeden şekilleri soyutlayarak kavram haline getiren ve kavramlar arasında ilişki kurarak önermelerde bulunan, kıyas yapabilen güç’ demektir. Bu anlamıyla akıl sadece meleke değil özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü şıkkın imkânsızlığı gibi akıl ilkelerinin bütün fonksiyonlarını belirleyen bir terimdir. İnsanın her çeşit faaliyetinde doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ve güzeli çirkinden ayıran bir güç olarak akıl, ahlâkî, siyasî ve estetik değerleri belirlemede en önemli fonksiyonu haizdir” (Bolay 1989: 246-247).

Nesîmî ilk beytinden itibaren sözün ehemmiyetini, kutsiyetini, Allah nazarında ne kadar büyük kıymete sahip olduğunu ve bunun mukabilinde her şeyin başlangıcının söz ile var olduğunu belirtir. Bu beytinden itibaren artık insan aklına net bir şekilde seslenen şair aklın ve sözün gücüne vurgu yapar.

Kur’ân-ı Kerim’de insan aklına olan hitabın çokluğuna dikkatleri çekmek gerekir. Allah yarattığı kuluna verdiği en önemli vasıfların başında ya da diğer bir deyişle en büyük nimetlerin başında akıl gelmektedir. Çünkü akıl, insanı farklı bir yere konumlandırmakla beraber söz ile birlikteliğinde insanı özdeki gerçekliğine daha çok yaklaştırır. Bu bağlamda aklını kullanan insanların sözün, şüphe ve zan barındırmadığını aksine insan varlığını tekâmüle erdiren bir olgu, güç ve kuvvet olduğunun farkındalığını yaşar ve bilirler. Söz alelâde değildir. İçerisinde mana deryasını taşır. Söz içinde barındırdığı sırlar ile kendine bir hüviyet biçer. İnsanın kendisine ait bu kimliğindeki sırlara vakıf olabilmesi, anlayabilmesi ve kavrayabilmesi için evvela akıl yetisini kullanması icâb eder. Akıl ve söz hakikatte birbirlerinin varlığı ile kendi varlıklarını ortaya koymuş olgulardır. Şairin söz için kullandığı “bî-gümân” ifadesi çok önem arz eder. Söz doğruyu söyler, hakikate ayna tutar ve gerçeğin ta kendisidir. İçinde insanı şüpheye düşürecek, zanna yöneltecek bir tek ifadeye bile yer verilmemesi gerekir. “(Ey Resulüm!) Emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Seninle beraber (küfür ve kötülükten) tevbe edenler de (böyle davransın). Ve (sakin) azıtlıp (haddinizi aşmayın). Çünkü O, yaptıklarınızı görendir” (Hûd/112). Bu bağlamda sözün her ne olursa olsun doğru olmasının gerekliliğine bu ayet ışık tutar.

“Arş-ı Rahman didi nebî gönüle

Çünkü gördü gönülde cândur söz”

“Didi ياكافها اعونبك

Çün ‘Alî bildi müste’ândur söz”

“Rahmanın ‘Arş’ı peygamber gönlüne (şöyle) dedi: (Ya kafha euzubike) (Allah) sözün gönülde can olduğunu gördü. Çünkü söz kendisinden yardım beklenen yüce makamın yeridir.”

İnsan, söz ile kâinata canlı cansız bütün varlıkları anlamlandırmaya çalışır. Çünkü sözün özde taşıdığı mana değeri derin ve katmanlıdır. Şair söz üzerinden şiirine devam ederken yüce Allah’ın kelamını ön plana çıkarır. Seyyid Nesîmî’nin yukarıdaki iki beyiti birlikte değerlendirildiği zaman *Kur’ân-ı Kerim*’den iktibas yaptığı görülür. “*Nesîmî, şiirlerinde Kur’ân-ı Kerim’in ayetlerinden ve hadisten pek çok kelime ve mana iktibaslarına yer vermiştir. Bundan dolayı Nesîmî bu hususta ender şairlerden biridir. Nesîmî’nin dışındaki klasik ve tasavvufî şiir mensubu şairlerin şiirlerinde bu kadar çok lafzen veya ma’nen ayet ve hadislerle tesadüf edilmez*” (Karabey 2017: 76). “*Nesîmî Divanı’nda, ayet ve hadisleri sıklıkla kullanılmıştır. Ayet ve hadisler, şairin dini algısını yansıtması açısından dikkat çekicidir. Şairin Cenab-ı Hakk’ı nasıl algıladıklarını ve bunu ne şekilde ifade ettiklerini göstermesi açısından önemlidir. Ayetlerden yaptığı manen ve lafzen iktibaslarla şairimiz, Kur’ân-ı Kerim’e olan hâkimiyetini sergiler*” (Ekmekçi 2018: 112).

Seyyid Nesîmî beyitlerinde “âli, gönül ve müste”an kelimelerini anlam bütünlüğünü ortaya koymak için birlikte kullanmıştır. Bütün bu manaları birleştirdiğimiz zaman karşımıza “dua” çıkar.

“Dua kelimesi ‘çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek’ manasındaki da’vet ve da’va kelimeleri gibi masdar olup, ‘küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan ve niyaz’ anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü ve yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade eder” (Cilacı 1994: 529-530).

Sözün dua şeklinde zuhur etmesi, ilim ile harmanlanması neticesindedir. Dolayısıyla söz, insanları koruyan olağanüstü bir güç haline dönüşür. Şair de bu gücü en etkili biçimde şiirinde kullanmıştır. Bu minvalde Seyyid Nesîmî, duanın aciz olarak yaratılan insan için taşıdığı ehemmiyeti belirtir.

*“Nazil ü münzel anla kim birdür
Kendi kendüye tercemândur söz”*

“(Ey insan) yukarıdan inenin ve kısım kısım indirilmiş olanın (sözün) bir olduğunu anla! (Çünkü) söz kendi kendisinin tercümanıdır.”

Nesîmî bu beyte gelene kadar sözün anlam katmanlılığından başlayıp dua ile özdeşleştirip insanın bilgisine sunduktan sonra en kutsal olan söze yani *Kur’ân-ı Kerim*’e geldi. Nesîmî bu beytinde kısım kısım diyerek *Kur’ân-ı Kerim*’e doğrudan telmih yapar. “*Yaptığı iktibaslarla ve telmihlerle Kur’ân’a ve hadislerle olan vukûfiyeti dikkat çeken şairin döneminin ilmi birikimine sahip olduğu da unutulmamalıdır*” (Kemikli 2019: 186). Nazil ve münzel kelimelerinden hareketle bahsedilen kutsal söz Allah’a aittir. *Kur’ân-ı Kerim* bilindiği üzere mübarek kadir gecesinde inmeye başladı.

“Kadr: Değer, onur, itibâr, rütbe, derece. Terim olarak daha çok Kadir gecesi (Leyle-i Kadr) olarak bilinir. Kur’ân-ı Kerim’de Kadr sûresi vardır. Bu surenin meâlinde ‘Şüphesiz biz onu (Kur’ân’ı) kadir gecesi indirdik. Kadir gecesi nedir, bilir misin? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Onda melekler ve rûh, Rablerinin izni ile her türlü iş için inerler. O gece tan yeri ağarıncaya kadar selamet vardır’ buyrulur. Kadir gecesinin hangi gece olduğu belirtilmemiştir. Ancak Ramazan ayı içinde muhtemelen 27. gece olduğu hakkında rivayetler vardır. Kur’ânı Kerim bu gece nâzil olmağa başlamıştır” (Pala, 2010: 260).

Kur’ân-ı Kerim, insan hayatına yön veren, nasıl yaşaması gerektiğini insana öğreten bir rehberdir. “*Kur’ân’ın asıl amacı da, insanın bakışını somut ve değişim içinde olana teksif ederek, Allah ve evren ile ilgili yüksek bir şuur oluşturmaktır. Nesîmî’ye göre oluş içinde olan her bir şey farklılığı ve çeşitliliği içinde barındırır ve İlahî olan varlığını bu çeşitlilik içinde devam ettirir, ki bu durum O’nun varlığına bir halel de getirmez”* (Peker 2019: 267). Evrensel olma özelliğine sahip olan *Kur’ân-ı Kerim*, bütün insanlığı hakikate götürecek kutsal bir kitaptır. Allah’ın muhafazasında olan bu yüce kitabın değişmeden günümüze gelmesi şüphesiz içinde taşıdığı sözün Rahman’ın kelamı olmasından ileri gelmektedir. Bu vesile ile Allah, yarattığı kuluna kendi ilahi sözünü rehber eyler. Çünkü insan, dünyada kendi benliğini arama yolculuğuna başlayınca varlığın bilgisine sözle ulaşır. Zihnindeki bütün karmaşanın cevabı söz iledir. Dolayısıyla söz, söz ile aşikâr

oluyorsa beşer sözünün mütercimi elbette ilahi söz olacaktır. Bu bağlamda yaratıcı sonsuz ilim hazinesini söz vasıtasıyla ortaya çıkarır ve insan gayreti neticesinde bu söz ilminden nasibine düşeni alır. *Kur'ân-ı Kerim*'in içinde barındırdığı bütün doğrular, emirler ve yasaklar kıyamete kadar geçerliliğini devam ettirecektir. Akıl sahibi insanların dünya ve ahiret hayatını hezimeye uğratmamak için rehberleri *Kur'ân-ı Kerim* olmalıdır.

"Gayr-ı mahlûkdur ne dimek olur

Anla kim şimdi râyegândur söz"

"(Ey insan) yaratılmış varlıklar içerisinde insandan başka hiçbir varlığa söz, bedelsiz olarak verilmemiştir, bunu anla!"

Seyyid Nesîmî, insanın yüce yaratıcı nezdindeki önemini tekrar hatırlatarak bu özelliğine binaen, insana sözün yani konuşma yetisinin verildiğini hatırlatır. *"İnsanın konuşma yeteneği onu diğer canlılardan ayıran en önemli vasfıdır. Nitekim konuşma, Allah'ın insana verdiği aklın, akletmenin bir işaretidir. O hâlde söylenen söz de değerli olmalıdır"* (Eren 2022: 83). İnsanın en mükemmel şekilde yaratılışını *Kur'ân-ı Kerim*'de Allah şöyle buyurur: *"Gerçekten de biz, insanı, en güzel bir surete sahip olarak yarattık"* (Tin-4). *"Nesîmî, insanı değerli bir varlık olarak görürken Tin Suresi'nde geçen 'ahseni takvim' ifadesinden etkilenmiştir. Zira şair birçok şiirinde insanın âlemin merkezinde bulunan bir varlık olduğunu söyler"* (Işık 2020: 153). Seyyid Nesîmî'nin nazarında insan en değerli varlık olarak atfedilir. Şairin bu değeri insana atfetmesindeki en önemli sebep evvela Allah katında insanın bu değere haiz görülmesidir. *"En güzel konumda yaratılan insana arzın halifelîği görev ve sorumluluğu verilmiştir. Zira Allah-u Teala, milyarlarca mahlukat ve mevcudat içinde 'insan' en güzel kıvamda, mümtaz ve mükerrer olarak yaratmış, ucu bucağı bilinmeyen varlık âlemi içinde, eşsiz bir konuma sahip kılmış, ruhuyla, cesediyle en harika niteliklerle donatmıştır"* (İpek 2013: 442). Seyyid Nesîmî, insana bahşedilen bütün bu hikmetlerin bedelsiz olarak verildiğini "râyegândur söz" ifadesiyle belirtir. *"Söz, kolay kolay çözülemez olan çelişkiye hayatîyet verir; bu çelişki ile insanlık mükemmelen yaratılarak tamamlanmış bir dünyaya yerleştirilmiş ve yine ona, eylemde bulunma ve dönüştürme gücü bahşedilmiştir. Söz, insani sözün özgürleştirici bir güç olduğu tamamlanmış bir dünyadaki dönüştürücü güçtür"* (Ellul 2012: 86).

"Akl-ı külli 'arş u kürs'î levh u kalem

Çar 'unsur nüh âsumândur söz"

"Söz, kâmil akıl, Allah'ın hükümdarlığı ve kâinata olan hâkimiyeti, levh-i mahfuzu yazan kalem, dört unsur ve dokuz felektir."

Kâinatın ve içindeki bütün yaratılmışların varoluş süreçleri ile ilgili birçok tezler ortaya konulmuştur. Bunların başında ise anâsır-ı erba' yani dört unsur gelmektedir. *"Çevrelerindeki varlıkları ve cereyan eden olayları gözlemleyen insanlar varlığın ilk özünü daima ateş, su, hava ve topraktan ibaret olan anâsır-ı erba'aya dayandırmışlardır. Kimine göre evren sudan ibaret olup diğer üç unsur ona nazaran var olmuştur. Kimine göre her şeyin evveli ateş, kimine göre ise hava ya da topraktır"* (Yaşın 2018: 1). Seyyid Nesîmî, anâsır-ı erba' ile beraber dokuz feleğin varlığından da bahseder. Bu bağlamda Seyyid Nesîmî, kendi yaratılış gayesine uygun olarak yaratılan insanın sahip olduğu aklın, insanoğlunun dünyaya geldikten sonra olmuş ve olacak olan bütün hadiselerin yazılı olduğu ilahi levhanın da söz neticesinde vücuda geldiğini belirtir. Bütün âlemlerin hâkimiyetini elinde tutan yüce Allah'ın "Ol" emrinin tecellisine telmih yapan Seyyid Nesîmî sözün kutsiyetini tekrar tekrar hatırlatır.

"Zâhir ü bâtın evvel ü âhır

Âşikârâ vü hem nihândur söz

İy 'ukûl ü nüfûs iden isbât

Kamuya söz di kim hemândur söz

’Îsî-i pâk ü Ahmed ü Âdem

Mehdî-i sâhib-i zamândur söz

Kâf u nûndan vücûda geldi cihân

Eger anlar isen ‘iyândur söz

Bu beyânı dilersen anlayasan

Kim neçesi fülân fülândur söz

Câvidân-nâmeyi getürgil hele

Tâ bileesen ki ins ü cândur söz

‘Ârif anlar sözüni muhtasar it

İy Nesîmî çü bî-girândur söz

Söze bu ‘izz ü câh yetmez mi

K’aydalar fazl-ı gayb-dândur söz”

Sonuç

Seyyid Nesîmî, bağlı olduğu hurûfî düşünce sistemi, kelimelere yüklediği anlam derinliği ve tesir alanının geniş olmasıyla dikkat çekmiştir. Şairin samimi söyleyişi kendinden sonra birçok şair üzerinde etkili olmuştur. Seyyid Nesîmî’nin kullandığı kelimeler tabiri caizse anlatılmak istenen mevzuun özeti şeklindedir. Varoluş hakikatine sözün başlangıç noktasını açıklayarak başlayan Seyyid Nesîmî, bu hakikati söz redifli gazel ile açıklamıştır. Bu gazelinde Seyyid Nesîmî, anlam katmanlarının yanında sözlerinin doğruluğunu ortaya koymak için *Kur’ân-ı Kerim*’deki ayetlerden de iktibaslar yapar. Hurûfî eserlerin ana kaynağı olan *Câvidân-nâme*’ye de şair gönderme yapar. *Câvidân-nâme*, Fazlullah-ı Hurûfî’nin en kıymetli eseridir. Bu eserde Fazlullah-ı Hurûfî “*Kur’an-ı Kerim*’i kendi *bâtunî görüşleri doğrultusunda te’vil ve tefsir etmiş, bazı sûrelerin başında bulunan hurûf-ı mukattaanın sırlarını çözdüğünü söyleyerek Câvidân-nâme’nin Kur’ân’ın bir tefsiri olduğunu ileri sürmüştür*” (Arıkoğlu 2006: 8).

Seyyid Nesîmî, günümüzde okunan ve dikkatleri üzerine çeken bir şairdir. Bu durum şairin, felsefi yönü çok boyutlu hikmetli şiirler söylemesinden ileri gelmektedir. “Söz” redifli gazelinde Seyyid Nesîmî, evvela her şeyin başlangıcının söz ile olduğunu devamında yaratılan her varlığın ise ilahi sözün tecellisi olduğunu ifade eder. “Kâf” ve “Nûn” harflerinin bir araya gelmesi ile de “kûn” yani yaratılışın başlangıcını temsil eden “ol” ilahi buyruğu ortaya çıkar. Bu emir yokluk alanındaki her şeyi varlık alanındaki öz cevherlerine kavuşturmada, o ilk çarkın işleyişini sağlayan en önemli sözdür. Bu bağlamda Nesîmî, ilk beyitlerinde üzerinde durduğu “akıl, kûn, söz” vb. kavramlara tekrar vurgu yapar. Çünkü söz, evrende var olan her zerrenin ayan olmasına vesiledir. Kelam, evveli ve âhiri kapsayan, sonsuzluğa kapı aralayan ve yaratıcının bütün sıfatlarının tecelligâhı olan yerdir. Bundan mütevellit kelamın gerçek ve hakiki değeri çok yüksektir. Bu gerçekliği Seyyid Nesîmî “söz” redifli gazelinde açık şekilde ifade etmiştir.

Kaynakça

- Arıkoğlu, İsmail (2006). Ferišteoğlu'nun Cavidân-Nâme Tercümesi: 'İşk-Nâme (İnceleme-Metin). Doktora tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayan, Hüseyin (2014). *Nesîmî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ayan Nizam, Elif (2021). "Sözün Gücü, Şiirin Büyüsü: Divan Edebiyatında Söz ve Şiirin Kutsallığı Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 10, S. 4, s. 1295-1314.
- Bayat, Fuzuli (23-27 Eylül 2004). "Hurufilik Merkezleri ve Anadolu'da Hurufilik", Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri, Mersin.
- Bolay, Süleyman Hayri (1989). "Akıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cilacı, Osman (1994). "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 9). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ekmekçi, Gülistan (2018). "Nesimi Divanı'nda Geçen Ayet ve Hadisler", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 66, s. 94-112.
- Ellul, Jacques (2012). *Sözün Düşüşü*, (Çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma.
- Erbay, Nazire (2019). *Klasik Türk Şiiri Gazellerinde Şair ve Şiir Karakteri*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Eren, Hulusi (2022). "Dîvân'ından Hareketle Yusuf Hakîki'nin Anlam Dünyasında Söz ve Sözün Önemi", *International Journal of Filologia*, S. 8, s. 77-87.
- Golkarian, Ghadir (2020). "Yabancı Kaynaklarda Karşılaştırmalı Edebiyat Alanına Nesimi'nin Rolü", *Universal Journal of History and Culture*, C. 2, S. 1, s. 1-16.
- İşık, İsa (2020). "Nesîmî Divanı'ndaki Bazı Şiirlerden Hareketle Şairin Şahsiyetine ve Biyografisine Dair Kimi Anektodlar", *İçtimaiyat*, C. 4, S. 2, s. 145-154.
- İpek, Muammer (2013). "Kur'an'a Göre İnsanın Yaratılış Hikmeti ve Sorumluluğu", *Ekev Akademi Dergisi*, S. 57, s. 435-448.
- Karakaş, Mesut (2019). "Seyyid Nesîmî'nin Bilinmeyen Gazelleri", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 43, S. 1, s. 120-144.
- Karabey, Turgut (2017). *Nesîmî: Hayatı- Sanatı- Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kazan, Şevkiye (2004). "Divan Şiirinde Önemli Bir Leitmotif: Sühan Redifli Şiirler", *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 75-103.
- Kemikli, Bilal (2019). "Sırrı Fâş Etmek: Nesîmî ve Tasavvuf Şiirimiz", *Nesîmî Kitabı*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kortantamer, Tunca; Nalcıoğlu, Uğur (2010). "Nesimi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 17, S. 42, s. 119-122.
- M. Yaşar, Kandemir (1993). "Cevâmiu'l-Kelim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 7). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pala, İskender (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Peker, Hidayet (2019). "Edebiyattan Felsefeye: Nesimi'de Varlık ve Oluş", *Nesîmî Kitabı*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Tok Yıldız, Havva (2022). "Şeyh Gâlib Dîvânı'nda Söz ve Sözün Müterâdifleri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 3, s. 1348-1373.
- Usluer, Fatih (2019). "Divan Şairleri ve Hurûflik", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 23, S.1, s. 80-104.
- Usluer, Fatih (2014). *Hurûflik- İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Yaşın, Burcu (2018). *Yûnus Emre Dîvânı'nda Anâsır-ı Erba'a*. Yüksek Lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Ali (2018). “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım” Hadis-i Kudsîsinin Klasik Şiire Yansımaları”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 154-168.

Yuhanna. <https://www.bible.com/tr/bible/170/JHN.1.1-4.14.TCL02> [Erişim Tarihi:1.03.2024].

<https://kuran.diyaret.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 25.03.2024].